

Konstbildning i Sverige

1948 års konstutredning avger förslag

I juni 1948 tillkallade dåvarande ecklesiastikministern särskilda sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning rörande åtgärder för att främja svenskt konstliv och konstutbildningsverksamhet. De ledamöter, som under tecknat betänkandet har utgjorts av regeringsrådet Enar Eckerberg (ordförande), riksdagsledamoten Birger Andersson, konstnären Arne Cassel, redaktören Albin Lind, filosofie licentiaten Marita Lindgren-Fridell, folkskolinspektören Arthur Norlén samt professor Sixten Strömbom.

Vi lämnar nedan ett referat av betänkandet i de delar, som ur facklig synpunkt är av betydelse för övningsämnenas del.

Kurs- och timplaner för teckningsämnet i skolan

Konstutredningen erinrar om att 1946 års skolkommision i sitt principbetänkande kraftigt underströk den estetiska fostrans fundamentala betydelse för en harmonisk personlighetsutveckling, liksom det konstaterades att därvidlag tidigare mycket försummats i skolans arbete samt krävdes en snar rättelse i detta hänseende. Utredningen fastslår, att de tim- och kursplaner för olika skolformer, som sedan dess tillkommit klart visar att teckningsämnets ställning i den nya och kommande skolan försämrats och är på väg att försämrast. Teckningen har i dessa planer behandlats på ett sätt som avviker från skolkommisionens principiella ställningstagande. Vad gäller folkskolan har i förut gällande timplaner proportio-

nen mellan teoretiska ämnen och s. k. övningsämnen varit den, att de förra haft sig tilldelade cirka $\frac{2}{3}$ av veckotimmarna och de senare inemot $\frac{1}{3}$. Denna proportion har i den 1955 fastställda undervisningsplanen för rikets folkskolor förskjutits till övningsämnenas nackdel. Det nytillkomna ämnet engelska har krävt sin plats, varigenom teckningen och musiken fått vidkännas de största förlusterna, medan slöjden kommit nästan helskinnad undan. För realskolans del kommer också en försämring för teckningsämnets del att inträda, när två av realskolans klasser föres över till folkskolan, vilket enligt planerna i viss utsträckning skall ske hösten 1957. Om det av en kommitté inom skolöverstyrelsen år 1953 framlagda förslaget till kursplaner för bl. a. den treåriga realskolan genomföres, kommer teckningsundervisningen att bli än sämre tillgodosedd än hittills för alla dem som syftar till högre skolutbildning.

Från utredningens sida framhåller man, att hela den estetiska fostran inom skolan står och faller med det utrymme som de estetiska ämnena ges på schemat. Ett för lågt antal veckotimmar omintetgör även de mest välutbildade lärares ambitiösa ansträngningar att bibringa eleverna kursplanernas minimifordringar. Konstutredningen beklagar därför, att teckningsämnet genom skolans senaste omgestaltning fått en mer undanträngd ställning än på länge. Utredningen har svårt att finna den sakliga motiveringen för att teckningsundervisningen i flera fall görs beroende av andra ämnen och anser det betänkligt att undervisningen på viktiga stadier reduceras till en veckotimme eller helt utgår. Två veckotimmar på varje stadium måste betraktas som ett minimum för att göra den estetiska fost-

rans målsättning till något annat än en utopi. Om möjligt bör också två lektionstimmar förläggas i följd för att tiden effektivt skall kunna utnyttjas.

Det framgår klart av de moderna kursplanerna, framhåller de sakkunniga, att teckningsämnet i sin nuvarande utformning delvis rymmer oförenliga motsatser. Utredningen har härvid visat på vissa punkter, som närmare kommenteras.

korrespondensundervisning eller ryckas in i fackskolornas ordinarie undervisning.

Frivillig teckning

Vilka möjligheter finns det, frågar sig utredningen, att inom eller utanför ett redan överbelastat schema skapa vidgat utrymme för teckningsundervisningen?

II teckningen berättar barnet fritt både vad som försiggår inom det och om sina upplevelser och föreställningar om världen.

Konstutredningen föreslår, att teckningsämnets kursplaner blir föremål för en allmän översyn, varvid framförallt den tekniska ritningens ställning på skolschemat tas under omprövning. Den tekniska ritningens framträdande plats på schemat kan knappast tillräckligt motiveras med hänvisning till de krav från vissa högre utbildningsanstalter, vilkas undervisning denna disciplin är avsedd att tjäna. En stor del av teckningsämnets praktisk-tekniska uppgifter borde kunna överföras till kompletteringskurser med

En utökning av schemat med en veckotimme i teckning på de mest missgynnade stadierna skulle säkerligen stöta på ett ganska allmänt motstånd, men kan ur flera synpunkter motiveras. Sålunda bör det ur medicinsk synpunkt bli lättare att vinna gehör för införandet av en extra veckotimme i ett övningsämne än i ett läroämne. Skolkommissionen framhöll i sitt principbetänkande, att arbetet med ett övningsämne ofta innebär en avspänning i studierna. Även tillvalsmöjligheterna för teckningen är begränsade,

medan däremot för den frivilliga slöjden i läroverken inga maximeringsbestäm-
melser existerar.

Konstutredningen hävdar, att den frivilliga teckningen måste betraktas som ett viktigt medel att i någon mån upphäva olägenheterna av teckningens svårt trängda ställning på skolschemat samt att ge framförallt de mera begåvade och intresserade eleverna möjligheter att förkovra sig inte endast i teknisk ritning. Utredningen föreslår därför, att maximeringen av timtalet för frivillig teckning slopas. På alla högre skolstadier, däri inräknat enhetsskolans högstadium, bör frivillig teckning kunna anordnas, och två veckotimmar per elev bör härvidlag betraktas som ett önskvärt genomsnitt. I högre läroverk torde eleverna böra delas upp på gymnasie- och realskolegrupper, då tillfredsställande undervisningsresultat knappast kan uppnås med ett i åldershänseende alltför heterogent elevmaterial.

Undervisningsavdelningarna delas

Genom sin karaktär av personlighetsfostran kräver teckningen små undervisningsavdelningar, anser utredningen. En uppdelning av teckningsklassen blir därför alltmer aktuell och trängande, ju mer ämnet får en starkare betonad verkstadskaraktär med ty åtföljande framplockande och tillbakaställande av material samt med allt flera materialtyper. I en tid då klassernas elevantal blir allt större och då teckningsämnets metodik allt mer förfinas genom kravet på individuell behandling av varje elev, får önskemålet om en sådan klassuppdelning en mer trängande aktualitet än tidigare.

Konstutredningen finner starka skäl tala för att teckningsämnet i fråga om klassernas storlek bör vara principiellt likställt med slöjden och övriga tillämpliga skolämnen och föreslår därför, att frågan snarast tas upp till behandling. Genom att ett antal teckningslärare kommer att få minskad undervisningsskyldighet när realskolan decimeras med klasserna 1 och 2 samt en del extra be-

fattningshavare kanske till och med friställs från sina tjänster, torde det inte möta större svårigheter att få lärarkrafter till en sådan utökad undervisning.

Teckningskonsulenter

Utredningen erinrar om att vid planeringen av enhetsskolan räknade man med att facklärare i teckning skulle undervisa inte endast på högstadiet utan i viss omfattning även på mellanstadiet. Vid diskussionen om planeringens förverkligande har dock denna tankegång fallit bort, framhåller utredningen vidare, och man räknar numera som mer eller mindre självklart, att teckningslärarna inte annat än i undantagsfall kommer att undervisa på mellanstadiet.

För att minska olägenheten av att teckningslärarna under i varje fall en viss tidrymd icke annat än undantagsvis kommer att undervisa på enhetsskolans mellanstadium skulle införandet av en lokal konsulentverksamhet i ämnet kunna få stor betydelse. Utredningen anknyter här till de insatser, som gjorts i Västerås genom de kommunala myndigheternas beslut att anställa en konsulent för teckningsundervisningen i Västerås folkskolor.

Då genomförandet av enhetsskolan till en början synes få flera mindre gynnsamma konsekvenser för den estetiska fostran, främst den planerade inskränkningen av teckningslärarnas undervisning till färre årsklasser, anser utredningen, att det måste betraktas som ett trängande önskemål, att teckningsundervisningen i folkskolan under denna övergångstid får allt det stöd den kan erhålla. Detta syftemål skulle enligt konstutredningens uppfattning bäst kunna vinnas om de utbyggda enhetsskolor, folkskolor med inbyggda realskolor, mindre realskolor och kommunala mellanskolor, vilka för full tjänst eller av andra orsaker nu icke kan anställa teckningslärare, skulle få möjlighet att bereda fulla tjänster åt denna lärarkategori genom att det felande timtalet fylldes ut med konsulentverksamhet. Denna borde omfatta ej blott låg- och mellanstadiet i

lärarens egen skola utan även övriga skolor inom distriktet, vilka saknar teckningslärare. På så sätt skulle teckningsläraren kunna intressera folkskollärarna för sitt ämne och göra dem förtrogna med ämnets moderna målsättning och metodik samt dessutom kunna arbeta för att vinna föräldrarnas förstående medverkan i sitt arbete. Inom sådana områden, där ovannämnda förutsättningar icke är för handen, t. ex. i större eller medelstora städer, borde pedagogiskt särskilt intresserade teckningslärare kunna friställas från sin ordinarie undervisning vissa timmar per vecka för att kunna bedriva konsulentverksamhet i folkskolan, anser utredningen vidare. Av stort värde vore om konsulenterna även hade erfarenhet av slöjdundervisning. Det är konstutredningens förhoppning att en försöksverksamhet snarast förverkligas efter dessa linjer.

Det vore en klok politik, framhåller utredningen, om våra största städer på heltid anställde kommunala teckningskonsulenter för folkskolan för att lösa brännande samordningsproblem och ge ständigt förnyade impulser åt hela teckningsundervisningen. En sådan ordning skulle emellertid också kräva sin komplettering genom en folkskolans teckningskonsulent för hela landet, vilket framstår som så mycket mera angeläget, då skolöverstyrelsens teckningskonsulent av tidsbrist måst begränsa sin verksamhet till de högre skolorna. Konstutredningen föreslår därför inrättande av en sådan befattning i Ce 29. Detta förslag synes så mycket rimligare som redan nu ämnena gymnastik, slöjd och hushållsgöromål har vartdera två konsulenter.

Betygsvärdering

Inom utredningen anser man det angeläget, att den gamla boskillnaden mellan övnings- och läroämnena upphävs. Den har allmänt uppfattats som ett slags diskriminering av övningsämnena, och denna uppfattning delades också av skolkommissionen, som icke såg någon anledning varför den traditionella klyftan mellan övnings- och läsåmnena skulle bi-

behållas. Om de estetiska ämnena blir ställda med de teoretiska skulle sannolikt också farhågorna minskas för att de undandroges värdefulla läraraspiranter, anser de sakkunniga.

En lösning av denna fråga, framhåller utredningen, skulle aktualisera problemet om kompensationsvärdet av övningsämnenas betyg. En utredning inom skolöverstyrelsen har klart visat, att man inom högre läroverk och realskolor är positiv för en allmän höjning av övningsämnenas värde. En sådan reform skulle resultera i en högre uppskattning av dessa ämnen och därmed underlätta arbetet för ifrågavarande lärare.

Denna uppfattning delas av konstutredningen — som utan att ta ställning till någon detaljlösning — ansluter sig till förslaget att frågan tas upp till närmare prövning i en positiv anda. Om den tekniska ritningen fortfarande anses böra intaga en så dominerande plats som hittills i kursplanerna, bör det enligt utredningens mening övervägas att dela upp teckningsbetyget i två olika vitsord, ett för fritt skapande arbete och konststudium samt ett för teknisk ritning

Vidgat samarbete mellan slöjden och teckningen

Ett samarbete mellan ämnena slöjd och teckning är oundgängligt om det skapande momentet i undervisningen skall komma till sin fulla rätt, framhåller utredningen. Detta samarbete mellan teckning och slöjd går lättast att förverkliga om samma lärare undervisar i båda ämnena, en kombination som ibland förekommer i folkskolan och som eljest är möjlig att i viss utsträckning realisera genom att teckningslärarna numera i stor utsträckning erhåller kompletterande slöjduitbildning och under vissa förhållanden kompetens att undervisa även i slöjd. Sådan dubbelkompetens borde kunna gälla även teckning och kvinnlig slöjd. En utveckling i denna riktning vore ur allmänpedagogiska synpunkter värd att i högsta grad uppmuntras, även om konstutredningen är väl medveten

om att det stöter på stora praktiska svårigheter att göra en sådan personalunion mellan tecknings- och slöjdlärare mera allmänt förekommande. Desto mer angeläget är det att hos dessa lärarkategorier ympas in en så pass djup förståelse för varandras arbete och för den pedagogiska betydelsen av att de inbördes kompletterar varandra, att ett samarbete dem emellan blir en självklar sak.

Utbildning av teckningslärare

Beträffande fordringarna för tillträde till teckningslärarutbildning har två olika uppfattningar gjorts gällande inom konstutredningen. Å ena sidan hävdas (herr Eckerberg, fru Lindgren-Fridell och herr Strömbom) att krav på studentexamen bör uppställas för inträde vid teckningslärarinstitutet. En ganska betydande allmänbildning anser man nödvändig icke endast för det pedagogiska arbetet utan framförallt för lärarens förmåga att göra självständiga pedagogiska insatser. En jämförelse med andra lärarkategorier med undervisning på gymnasiet visar, framhåller företrädarna för kravet på studentexamen, att teckningsläraren har den genomsnittligt lägsta allmänbildningsnivån. Målet för den estetiska fostran i skolan har alltmånga vidgats till att omfatta en personlighetsfostran, och som en konsekvens härav måste också kraven på teckningslärarens allmänbildning samt humanistiska och psykologisk-pedagogiska yrkeskunskaper ställas högre än tidigare. Med hänsyn till dessa mångskiftande och krävande uppgifter har man sålunda ansett det angeläget, att studentexamen bör uppställas som krav för inträde vid institutet, något som rimligen också enligt dessa ledamöters mening borde få konsekvenser för teckningslärarnas löneställning. Individuella dispenser från kravet på studentexamen bör dock kunna meddelas åt sökande med särskilt stor fallenhet för den estetiska pedagogiken och med de nödvändiga förutsättningarna för att ändå kunna följa undervisningen. Utbildningen bör vidare enligt vad nyss-

nämnda ledamöter framhållit förläggas till teckningslärarinstitutet, och den förberedande utbildningen med dess uppdelning på en ettårig dagskola och en tvåårig aftonskola bör slopas.

Å andra sidan framhåller andra ledamöter i utredningen (herrar Andersson, Lind och Norlén), att teckningsläraryrket i första hand kräver en allmän estetisk känslighet samt i andra hand utpräglad psykologisk-pedagogisk begåvning. Ifrågakvarande ledamöter hyser principiella betänkligheter mot att på ett område, där den medfödda begåvningen har så utslagsgivande betydelse, låta examensmeriter bli avgörande för tillgång till denna utbildning. På så sätt skulle t. ex. flickskolornas elever samt många konstnärer vara uteslagna från teckningslärarutbildningen. Om studentexamen uppställs för inträde vid teckningslärarinstitutet, kan det enligt ledamöternas mening befaras, att från banan en del för yrket särskilt önskvärda begåvningar uteslängdes, vilka icke har tillfälle eller lust att ägna sig åt de tidsödande studier, som är erforderliga för studentexamen. Fordringarna för inträde bör begränsas till att gälla avlagd realexamen eller därmed jämförlig examen samt kunskaper motsvarande fordringarna för studentexamen i ett främmande språk och i historia med samhällslära. Uppdelningen av dag- och aftonskola bör bibehållas.

Bedömningen av de sökandes kvalifikationer för tillträde till utbildningen bör ske efter ett noggrannare och objektiva intagningsförfarande än för närvarande och bygga på en kombination av inträdesprov, testresultat och skolbetyg, anser konstutredningen.

Beträffande de för närvarande tillämpade timplanerna framhåller utredningen rent allmänt, att de knappast bär vittne om någon genomtänkt helhetssyn på teckningslärarens pedagogiska uppgifter. Även målsättningen och timtilldelningen för de olika ämnena är i flera fall diskutabel. Utredningen föreslår därför, att undervisnings- och timplanerna blir föremål för en allmän och grundlig översyn.